

Skatter, incitament, arbejde

Jørgen Goul Andersen, CCWS

En undersøgelse gennemført for Ugebrevet Mandag Morgen

Arbejdsnotat. Ikke til citat undtagen efter aftale med forfatteren.

28.10.2006 jga

Skatter, incitament, arbejde

Jørgen Goul Andersen, CCWS

Arbejdsnotat. Ikke til citat undtagen efter aftale med forfatteren.

28.10.2006 jga

1. Vil skattelettelse få folk til at arbejde mere eller mindre?

1.1. Den politiske og den teoretiske diskussion

Der har i den politiske debat på Christiansborg øjensynligt hersket en ret firkantet opfattelse af, at lavere indkomstskat vil få folk til at arbejde mere. Der kan være uenighed om, hvor stor effekten vil være. I SF vil man sikkert anse effekten for minimal, i Det Konservative Folkeparti vil man anse den for meget stor. Men der er ingen tvivl om retningen. Man hører sjældent den påstand blandt politikere, at skattelettelse vil få folk til at arbejde mindre.

Økonomer er mere forbeholdne, fordi det efter lærebogen altid kan gå begge veje. Nogle vil arbejde mere og holde mindre fri, fordi det bedre kan betale sig at arbejde. Det kalder man i økonomisk teori *substitutionseffekten* - man substituerer fritid for arbejde. Men andre vil arbejde *mindre* og holde mere fri, hvis indkomstskatten sættes ned. Det skyldes, at de nu kan tjene den indkomst, de har brug for, på kortere tid. Det kalder man i økonomisk teori for *indkomsteffekten*. Endelig er der naturligvis dem, der gør som hidtil, enten fordi de ikke kan, eller fordi de ikke ønsker at ændre arbejdsudbud.

Hvilken effekt, der er den stærkeste, er et åbent spørgsmål. Og det er svært at måle. Derfor er der ofte uenighed blandt økonomer om, hvorvidt substitutionseffekten er stærkest, eller indkomsteffekten er stærkest. Nogle mener, at en skattelettelse netto vil føre til mere arbejde. Andre mener, en skattelettelse netto vil føre til mindre arbejde. Og atter andre mener, nettoeffekten for hele befolkningen er temmelig tæt på nul. Lidt afhængig af, hvordan skattelettelsen udformes. Den dominerende opfattelse blandt danske økonomer, bl.a. Det Økonomiske Råd, er dog, at lavere indkomstskat netto vil øge arbejdsudbuddet. Det er understøttet af estimationer. Blandt de økonomer, der forventer en positiv effekt, advares dog om, at effekten ikke kan forventes straks. Givetvis helt rimeligt, men desværre noget, der ikke øger hypotesens falsificérbarhed.

Normalt måler man effekten ved at sammenligne forskellige indkomstgrupper på basis af registerdata og så forsøge - så godt det er muligt - ved forskellige økonometriske metoder - at holde alle andre faktorer konstant. Da dette i praksis aldrig er 100 pct. muligt - og slet ikke på registerdata - vil der altid være usikkerhed om effekten.

En anden og mere sociologisk metode er imidlertid at spørge folk direkte. Det handler jo om, hvordan folk vil ændre adfærd, og den slags måler man jo normalt ved at spørge. Denne metode er *i princippet* bedre, fordi der ikke er nær så store kontrolproblemer. Men her har

man til gengæld det problem, at der kan være uoverensstemmelse mellem, hvad folk *siger*, de vil gøre, og hvad de faktisk *gør*. Under alle omstændigheder supplerer de to metoder hinanden. Det er den sociologiske metode, vi anvender her. Grundlaget er en undersøgelse af 1000 tilfældigt udvalgte svarpersoner adspurgt ved telefoninterviews af Vilstrup Synovate i september 2006. Stikprøveusikkerheden er op til ca. +/- 3 procentpoint på totaltallene. Derfor skal helt små udsving tolkes med varsomhed. Undersøgelsen giver ikke blot en analyse af folks ønsker, men også af, hvor mange der har *mulighed* for at ændre deres arbejdsudbud.

1.2. Et naturligt eksperiment: Skattelettelserne i 2004

Ud fra tidligere erfaringer ser der faktisk ud til at være rimelig god overensstemmelse, mellem hvad folk siger, de vil gøre, og hvad efterfølgende svarer, at de har gjort. I 2004 havde vi en slags naturligt eksperiment, hvor skatten faktisk *blev* sænket. Ugebrevet Mandag Morgen stillede i den forbindelse et spørgsmål i slutningen af 2003 om, hvad folk *ville* gøre i 2004, og i slutningen af 2004 blev folk så spurgt om, hvad de *havde* gjort - samt om deres forventninger til 2005.

Naturligvis er dette ikke så stærkt et design som en panelundersøgelse, eller en undersøgelse med efterfølgende kobling af registerdata, hvor man direkte kan følge overensstemmelsen hos den enkelte. Med to uafhængige undersøgelser kan man kun følge de aggregerede størrelser. Men det giver dog et fingerpeg, at tallene stemmer så godt overens, og forskellen mellem svarfordelingen i 2003 og 2004 forekommer i høj grad rimelig. Resultaterne fra disse undersøgelser er vist i tabel 1.

Det viser sig, at kun meget få arbejder mere eller mindre end før. Og der viser sig også en god overensstemmelse mellem forventningerne og den faktiske arbejdsindsats - i hvert fald på marginalfordelingerne. Eneste afvigelse er, at der var lidt flere i 2003, som sagde, at de ville arbejde mere, end der var i 2004, som svarede, at de havde gjort det. Forventningerne ser ud til at være lidt for høje; mange fik det bare ikke gjort. Det er lidt lettere at sige, at man i fremtiden vil arbejde lidt mere, end det er faktisk at gøre det. Omvendt er det ikke sværere at arbejde mindre, end det er at sige, at man vil gøre det. Og vi finder netop en sådan overensstemmelse - igen på marginalerne, skal det understreges: De, der svarer, de vil arbejde mindre, gør det rent faktisk også. De, der svarer, de vil arbejde mere, gør det i nogen grad, men præstationerne lever ikke helt op til forventningerne. Altsammen såre plausibelt.

At udsagnene om, hvor meget folk vil arbejde fremover, er lidt overdrevne, er i denne sammenhæng en *konservativ* afvigelse, idet vi forsøger at estimere en overgrænse for, hvor meget skattelettelser netto kan øge arbejdsudbuddet.

Tabel 1. Forventning om at arbejde mere eller mindre pga. skattelettelser. 2003 og 2004. Pct.

	skattelettelsen får svarpersonen til at arbejde ...						netto (PDI)	(N)
	meget mere	lidt mere	ingen ændring	lidt mindre	meget mindre	ved ikke		
2003-undersøgelsen: forventning til 2004	0.7	3.2	90.3	1.4	0.1	4.4	2.4	696
2004-undersøgelsen: faktisk 2004	0.3	1.8	92.6	1.3	0.3	3.7	0.5	844
2004-undersøgelsen: forventning til 2005	0.3	3.5	89.8	1.5	0.4	4.6	1.9	844

spm. Vil skattelettelsen få Dem selv til at arbejde mere eller mindre, end De ellers ville have gjort i 2004?

- lidt mere eller meget mere // lidt mindre eller meget mindre.

Tabellen omfatter alle erhvervsaktive incl. ledige, orlov, studerende.

Ved en fejltagelse havde AIM i 2003 ændret til totrinsraket, så svarpersonerne først blev spurgt, om de ville arbejde mere eller mindre og dernæst om graden. Dette er ikke hensigtsmæssigt. - svarpersonerne skulle have været præsenteret for "lidt mere" i første stimulus - men blev gentaget i 2004 af hensyn til sammenligneligheden.

I 2006 er alle svarkategorierne læst op på forhånd. Det ændrer ikke balancen, men får lidt flere frem i begge grupper af ændringer.

Tabel 2. Kun beskæftigede: Oplevet effekt af skattelettelse på eget arbejdsudbud. 2004-undersøgelsen. Pct.

	2004	2005 forventninger
meget mere	0.3	0.3
lidt mere	2.1	3.3
ingen ændring	93.2	91.9
lidt mindre	1.4	1.4
langt mindre	0.3	0.5
ved ikke	2.6	2.7
balance: mere minus mindre	0.7	1.7
(N) antal svarpers.	677	677

I 2006-undersøgelsen finder vi for første gang ikke flere, der vil arbejde længere, end der vil arbejde mindre. Det går lige op, hvilket måske ikke er unaturligt i lyset af stigende velstand og stigende pres på fritiden: Tid er et stadig mere knapt gode, og pengerigeligheden er større end tidligere, både som følge af indkomst- og i særdeleshed formuefremgang. Derfor må man forvente, at indkomsteffekten tiltager og substitutionseffekten aftager, altså at skattelettelser i stigende grad vil blive vekslet til mere fritid og mindre arbejde - ikke modsat.

Tabel 3. Forventet effekt på eget arbejdsudbud, hvis der kommer skattelettelser 2007-08. Kun beskæftigede samt studerende/elever. 2006-undersøgelsen sep 2006.

	pct. af lønmottagere	
1 arbejde meget mindre	1.3	8.6
2 arbejde lidt mindre	7.3	
3 ingen ændring	80.8	
4 arbejde lidt mere	7.1	8.6
5 arbejde meget mere	1.5	
6 ved ikke/ vil ej svare	2.0	
Total	100.0	
Balance: Arbejde mere minus arbejde mindre		0.0
(N)	604	

Spm. Hvis der kommer lettelser af indkomstskatten i 2007 eller 2008, vil det så få dig selv til at arbejde mere eller mindre, end du ellers ville have gjort?

Når økonomien er i orden, er det alt andet lige sværere at få folk til at gøre en ekstra arbejdsindsats. For første gang kan vi i 2006 ikke engang måle en forventet positiv nettoeffekt. Tidligere var der trods alt en lille en positiv nettoeffekt. Men den er væk i 2006.

2. Kan folk arbejde mere?

Et er forventningerne, et andet *mulighederne*. I diskussionen om incitament er glemmer man ofte, at en stor del af arbejdsstyrken har ikke mulighed for hverken overarbejde eller bijobs. Og endelig er der nogle, som under ingen omstændigheder gider at arbejde ekstra. Det er et helt centralt spørgsmål i forbindelse med diskussionen om skattemæssige incitamenters betydning, som så vidt vides aldrig før har været undersøgt i Danmark. Det har vi derfor undersøgt forholdsvis nøje i 2006-undersøgelsen (markarbejdet er gennemført i september 2006).

Man kunne godt forestille sig, at langt hovedparten af arbejdsstyrken har fast arbejdstid og fast hovedbeskæftigelse, så det kun er få, der overhovedet kan variere deres arbejdstid - og kan de ikke det, er diskussionen om incitament hen i skoven. Men det er faktisk her under højkonjunkturen noget flere end ventet, der har muligheden for at yde en ekstra indsats.

2.1. Overarbejde

Omvendt foregår den offentlige somme tider som om det næsten var alle, der havde mulighed for at arbejde ekstra. Det er det langt fra. 29 pct. af lønmodtagerne siger, at de "i høj grad" har mulighed for at tage overarbejde, og 23 pct. har "i mindre grad" en sådan mulighed. Med formuleringen "i mindre grad" sigtes der mod at få alle med, der *overhovedet* har muligheden. Det er altså i alt 52 pct. af lønmodtagerne. For de øvrige er diskussionen irrelevant.

Det er navnlig de højtlønnede, der ikke har muligheden. Andelen, der har mulighed for lønnet overarbejde, varierer fra 60-80 pct. blandt de lavest lønnede til 37 pct. blandt de højest lønnede. I indkomstgrupperne over 400.000 modtager hver fjerde ingen særskilt betaling for overarbejde.

14 pct. af svarpersonerne angiver, at de ikke får særskilt aflønning for overarbejde, og andre 11 pct. angiver tvungen afspadsring. 22 pct. nævner blot "ingen mulighed" uden nærmere angivelse, men det er i interviewerinstruktionen anført, at der især sigtes til, at svarpersonen ikke får det tilbudt.

Det er dog langt fra alle, der er interesserede. Af de 52 pct. er de 14 pct. "i høj grad interesseret" i at tage overarbejde. Andre 14 pct. er "i nogen grad interesseret". Og 22 pct. svarer ikke interesseret. Hertil kommer et par procent, der er i tvivl.

Medtager vi dem, der kun "i mindre grad" har mulighed for overarbejde, og dem, der kun "i nogen grad" er interesseret, ender vi således i første omgang med 28 pct. af lønmodtagerne, der *potentielt* kan være påvirket af skattemæssige incitamentter til at arbejde ekstra.

Tabel 4. Mulighed for at tage overarbejde på arbejdspladsen og derved tjene lidt ekstra. Beskæftigede og studerende, 2006. pct.

	Mulighed	Interesse	
Ja, i høj grad	29.0	13.9	I høj grad interesseret
Ja, i mindre grad	22.5	14.1	I nogen grad interesseret
		22.4	Nej, ikke interesseret
Nej, ingen særskilt aflønning for overarbejde	13.7		
Nej, alt overarbejde skal afspadsres	11.1		
Nej, ingen mulighed	21.9		
ved ikke	1.8		
I alt	100.0		
(N)	604		

spm. (1) Har du mulighed for at tage overarbejde på din arbejdsplads og derved tjene lidt ekstra, eller er der ikke mulighed for at tjene ekstra ved overarbejde?

(2) (Hvis mulighed): Er du interesseret i at tage overarbejde for at tjene lidt ekstra?

Det kan dog tænkes, at nogle af dem, der ikke ønsker at arbejde ekstra, netop ikke ønsker at gøre det, fordi skatten er en barriere. Vi har derfor spurgt svarpersonerne, hvorfor de ikke ønsker at arbejde ekstra og herunder eksplicit nævnt skatten som begrundelse. Det viser sig, at knap 3 pct. nævner skatten som begrundelse for ikke at ønske overarbejde.

Sammenlagt når vi således frem til, at en overgrænse på 31 pct. af lønmodtagere er inden for rækkevidde af at kunne påvirkes til at tage overarbejde.

Tabel 5. Årsager til manglende interesse i overarbejde. 2006. Pct.

	pct. af de, der ikke ønsker overarbejde	pct. af alle beskæftigede mv
1 Skatten	12.6	2.8
2 Manglende lyst	34.8	7.8
3 Manglende tid	38.5	8.6
4 Ikke muligt pga børn mm	8.1	1.8
5 Ved ikke / vil ikke svare	5.9	1.3
Total	100.0	22.4
(N)	135	604

Spm. (Hvis ikke interesseret i overarbejde): *Hvorfor ikke? Er det pga. skatten. pga. manglende lyst. på grund af manglende tid eller fordi det ikke kan lade sig gøre på grund af manglende børnepasning med mere?*

2.2. Bijob

Der kan dog være andre muligheder for at tage ekstraarbejde, nemlig i form af bijobs ved siden af hovedbeskæftigelsen. Danmark ligger i forvejen ret højt, når det gælder sådanne bijobs. Nærmere bestemt er det XX pct., der ifølge den registerbaserede arbejdsstyrkestatistik (Statistiske Efterretninger: Arbejdsmarked) for 2004 har bijob ved siden af hovedbeskæftigelsen.

Her er det dog en hel del flere, der har muligheden. Hele 64 pct. af lønmodtagerne siger, at de i princippet har mulighed for at kunne tage et bijob. Det er velkendt, at en række lønmodtagergrupper direkte har en klausul, der forbyder dem at tage bijob hos en anden arbejdsgiver; hele 12 pct. angiver således, at "det er slet ikke tilladt", mens 22 pct. angiver, at de "ingen mulighed" har for bijob. 41 pct. har muligheden, men er ikke interesseret. Tilbage står 18 pct. af lønmodtagerne, som har muligheden og som "godt kunne være interesseret". Samt 5 pct., som ikke ved, om de er interesserede. Endelig er der 2 pct., som ikke ved, om det er muligt. Igen er det de lavtlønnede, der har størst mulighed. Ca. hver femte lønmodtager med mere end 400.000 kr. om året har ikke tilladelse til at tage bijob.

Tabel 6. Mulighed for at tage bijob ved siden af hovedbeskæftigelsen. Beskæftigede og studerende, 2006.

	Interesse mv.	Mulighed
1 Nej, det er slet ikke tilladt	11.6	34.0
2 Nej, jeg har ingen mulighed for bijob	22.4	
3 Ja, men jeg er ikke interesseret	40.9	63.9
4 Ja, og jeg kunne godt være interesseret	17.7	
5 Ja, det er muligt ved ikke om interesseret	5.3	
6 Ved ikke om det er muligt	2.2	
Total	100.0	
(n)	604	

Spm. Har du mulighed for at tage et bijob ved siden af din hovedbeskæftigelse? Hvis ja: Er du interesseret i bijob?

2.3. Overlap bijob - overarbejde

Hovedinteressen må altså samle sig om de max. 31 pct. der kan have mulighed for og interesse i overarbejde, samt om de knap 18 pct., der kan have mulighed for bijob. Spørgsmålet er, i hvor høj grad disse to grupper overlapper, hvor denne arbejdskraftreserve findes, og i hvor høj grad den er påvirkelig af skattemæssige incitamenter - som set for arbejdsstyrken under ét ikke umiddelbart synes at have nogen effekt, hvis man skal tro svarpersonernes egne svar.

Men hvor stort overlap er der?

Tabel 7. Andel af de beskæftigede, der har mulighed for og er interesseret i overarbejde eller bijob. 2006. Pct. (N=604).

		BIJOB		i alt
		ikke int.	int.	
Overarbejde	ikke mulig/ ikke ønske	58.8	10.4	69.2
	i høj grad interesseret	9.9	4.0	13.9
	i nogen grad interesseret	10.9	3.1	14.1
	uinteresseret pga. skat	2.6	.2	2.8
	i alt	82.3	17.7	100.0

Som det fremgår af tabel 7, er der en tydelig tendens til, at mange af dem, der er interesseret i overarbejde, også er interesseret i bijob. Det gælder rundt regnet hver tredje - lidt mere blandt dem, der i høj grad er interesseret i overarbejde, lidt mindre blandt dem, der i nogen grad er interesseret. Men der er også godt 10 pct., der er afskåret fra eller ikke ønsker overarbejde, som godt kunne være interesseret i bijob.

Til gengæld er der næsten ingen, der ønsker bijob blandt dem, der ikke ønsker overarbejde og anfører skatten som årsag hertil. Det kan enten være udtryk for, at det samme skatteproblem gør sig gældende i forhold til bijobs - eller det kan være udtryk for, at der mere er tale om en holdningstilkendegivelse. Meget tyder på det sidste. Således er det kun godt hver tredje i denne gruppe, der svarer, at de ville tage overarbejde, hvis skatten blev sænket, og endnu færre siger, at de ville tage bijobs, hvis skatten blev sænket.

2.4. Hvor mange har mulighed for og er potentielt interesserede i at arbejde ekstra?

Rettelig burde denne gruppe således nok sorteres fra. Men ud fra en konservativ betragtning har vi valgt alligevel at regne dem med. Vi når således frem til, at skattemæssige incitamerter maksimalt kan have betydning for 41 pct. af arbejdsstyrken, hvoraf 24 pct. kunne have interesse i overarbejde, 10 pct. i bijob, og 7 pct. i begge dele. For de øvrige 59 pct. er skattediskussionen uinteressant.¹

Men nogle af disse har i forvejen overarbejde eller bijobs, dvs. der vil være et dødvægtstab ved at sænke skatten. Spørgsmålet er, hvor meget *ekstra* arbejde, der vil kunne frembringes ved at sænke skatten. Det undersøges i det følgende.

3. Hvor meget ekstra arbejde kan lavere skat give?

Når man skal undersøge, hvor meget ekstra arbejde, en skattelettelse kan frembringe, er det som sagt vigtigt at være opmærksom på, at det kan gå begge veje. Skattelettelser kan få nogle til at arbejde mere. Men de kan også få nogle til at arbejde mindre.

3.1. Det bedste bud: Nettoeffekten er nul eller svagt negativ

Det bedste bud på den samlede nettoeffekt er således at spørge alle lønmodtagerne. Her tyder det indledende spørgsmål på, jf. tabel 3, at 8 pct. af lønmodtagerne vil arbejde lidt mere (pga. substitutionseffekten), men at lige så mange vil arbejde lidt mindre (pga. indkomsteffekten), således at nettogevinsten ved en skattelettelse er nul. I modsætning til tidligere, hvor der kunne spores en svag positiv effekt.

Den positive nettoeffekt var dog i 2003-2004 lidt større på forventninger end på handlinger. Skal erfaringen fra 2003-2004 overføres på fortolkningen af tallene her, er den bedste prognose faktisk, at indkomsteffekten bliver realiseret lidt mere end substitutionseffekten, således at det bedste bud faktisk umiddelbart er, at en skattelettelse *alt andet lige* vil føre til en

¹ Der kunne evt. argumenteres for, at der kunne være en gruppe blandt dem, der ikke ønsker bijob, der kunne være påvirkelige af økonomiske incitamerter. Vi har ikke tilsvarende stillet et spørgsmål til disse grupper, om det er skatten, der er årsag til, at de ikke ønsker bijob s. Men vi har spurgt, om de kunne være interesserede i at tage bijob, hvis skatten blev sænket. Hertil svarer kun 16 pct. ja. Dvs. det drejer sig maksimalt om 0.8 pct. af lønmodtagerne som en absolut overgrænse, så det er uden betydning for de efterfølgende konklusioner.

svag nedgang i arbejdsudbuddet.

Alt andet er naturligvis ikke lige - f.eks. kan stigende efterspørgsel efter arbejdskraft, evt. forstærket af en dermed forbundet højere anerkendelse af lønmodtageres jobindsats - formentlig en helt afgørende motivationsfaktor, som vi ved alt for lidt om - meget vel tænkes at føre til et øget arbejdsudbud. Men det har i givet fald ikke noget med skatterne at gøre. Alle sådanne faktorer kan man i princippet tage højde for i registerbaserede undersøgelser, men i praksis er det svært. Derfor er survey-undersøgelser et godt alternativ eller i værste fald et meget nyttigt supplement, og det kan undre, at de ikke er benyttet i højere grad.

3.2. Nettoeffekter for forskellige samfundsgrupper

Der kan dog principielt tænkes at ligge nogle gevinster, som ikke opfanges af tabel 3. F.eks. kan der tænkes en gevinst, hvis de, der vælger at arbejde mere, lægger flere arbejdstimer til, end der går fra hos dem, der vælger at arbejde mindre. Svarenes opdeling i "meget mere" og "lidt mere" synes dog umiddelbart at afkræfte denne mulighed.

En anden og måske mere nærliggende mulighed er, at værdien af det arbejde, der vindes ved en skattelettelse, er større end værdien af det arbejde, der mistes. F.eks. kan det tænkes, at det primært er højtuddannede, der vil arbejde mere, mens det navnlig er lavtuddannede, der vil arbejde mindre.

Dette kan undersøges empirisk: Det indledende spørgsmål, om lønmodtagerne vil arbejde mere eller mindre som følge af en skattelettelse er i tabel 8 krydset med diverse baggrundsspørgsmål. Det samme gælder andelen, der vil påtage sig overarbejde eller bijobs.

Som det fremgår, er sammenhængene svage.

Der er en statistisk sikker tendens til, at skattelettelser vil få mænd til at arbejde mere og kvinder til at arbejde mindre. Hos mænd er substitutionseffekten stærkest, hos kvinder er det indkomsteffekten, hvis vi skal tro disse data.

Ekstraarbejdet kan navnlig hentes hos de 18-29 årige, mens de ældre på arbejdsmarkedet er mindre interesserede i ekstraarbejde og snarere vil arbejde mindre end mere, hvis skatten sættes ned. Der spores også en svag tendens til, at enlige er mere tilbøjelige til at ville arbejde ekstra, men en del heraf ligger i alderfordelingen.

Derimod er der stort set ingen sammenhæng med uddannelse og stilling, bortset fra at personer uden erhvervsuddannelse (folkeskole, studenteksamen - primært unge studerende) er mere interesserede i bijobs. Derimod er der ikke nogen tendens til, at højtudannede - som man måske kunne håbe - vil arbejde mere, såfremt skatten sænkes. Der er også påfaldende ringe interesse for yderligere overarbejde eller bijobs blandt personer med videregående uddannelse. Dette er betænkeligt set ud fra et skatteincitamentsperspektiv, fordi det navnlig var personer med erhvervs- og videregående uddannelse, man ville have til at arbejde mere.

Tabel 8. Ændring i arbejdsudbud som følge af skattelettelse. Pct.

	Ændring i arbejdsudbud i tilfælde af skattelettelse				Tage overarbejde eller bijobs	(N)
	Arbejde mindre	Uændret	Arbejde mere	Netto		
Total	8.6	82.8	8.6	0.0	41.2	604
Mænd	7	83	10	+3	47	318
Kvinder	10	83	7	-3	35	286
18-29	5	83	12	+7	64	97
30-39	10	80	10	0	42	154
40-49	9	82	9	0	40	165
50-59	10	83	7	-3	33	147
60-69	8	92	0	-8	20	39
Folkeskole, realeks.	7	17	10	+3	47	60
Studentereks. o.l.	10	86	4	+6	61	51
Erhvervsuddannelse	10	83	7	-3	45	211
Videregående Kort/mellem	7	82	11	+4	33	197
Videregående Lang	8	84	8	0	33	85
arbejder	9	81	10	+1	52	200
funktionær	9	83	8	-1	32	350
selvstændig	6	82	12	+6	41	17
studerende	8	89	3	-5	70	37
under 20 timer	0	97	3	+3	61	36
20-29 timer	6	79	15	+9	41	54
30-36 timer	14	77	9	-5	46	65
37 timer	8	84	8	0	39	368
38-49 timer	10	84	6	-4	31	51
50 timer +	13	77	10	-3	57	30
gift/samlevende	9	83	8	-1	37	441
single	7	82	11	+4	53	163
ingen børn	7	85	8	+1	44	334
1 barn	11	81	8	-3	34	104
2+ børn	11	69	10	-1	40	166
Ingen børn: Mænd	7	85	8	+1	48	182
Kvinder	7	85	8	+1	40	152
Børnefamilier: Mænd	8	79	13	+5	46	136
Kvinder	14	80	6	-8	28	134

Arbejdstid har en svag effekt, således at påvirkeligheden af økonomiske incitamenter aftager med højere arbejdstid. Så snart personer arbejder mere end 37 timer, synes indkomsteffekten stærkere end substitutionseffekten. Dette er betænkeligt, fordi skattelettelse gerne skulle presse lidt ekstra arbejde ud af dem, hvis arbejdskraft i forvejen er mest efterspurgt.

Lidt overraskende viser det sig, at børn stort set ikke har effekt på viljen til at arbejde yderligere, såfremt skatten sænkes. Det dækker dog over, at skattelettelse får fædre til at arbejde mere og mødre til at arbejde mindre. Den tydeligste effekt af skattelettelse synes således - i og for sig ganske logisk - at kunne blive en forstærket kønsarbejdsdeling i børnefamilier.

Sammenhængen mellem indkomst og ønske om ekstraarbejde, hvis skatten sættes ned, er dog ikke entydig. Jf. tabel 9. Faktisk er der stort set ingen sammenhæng mht., om folk vil arbejde mere eller mindre. Derimod er der en klar tendens til, at ønsket om mere overarbejde eller bijobs falder med stigende indkomst. Tendensen er helt den samme, uanset om vi taler om egenindkomst eller familieindkomst.

Det dækker imidlertid som tidligere over temmelig modsatrettede tendenser for mænd og kvinder. For begge køn aftager villigheden til eller muligheden for overarbejde og bijobs med indkomst - naturligt nok i og med, at der for højtloønnede oftere er klausuler mod bijobs eller forventning om, at overarbejde udføres uden særskilt honorering. (Efterhånden er det blandt de højtloønnede vel kun stærke professionelle grupper så som læger, der får betaling for overarbejde.)

Der er ingen forskel på de lavere indkomstniveauer, men blandt kvinder, der tjener 300-399.999, er der en temmelig stærk indkomsteffekt, og blandt mænd i samme gruppe er der en stærk substitutionseffekt. Der synes således ikke at være tvivl om, at der blandt de højere mellemindkomster vil komme en ændret arbejdsdeling mellem kønnene, såfremt skatten sænkes: Ikke så få mænd vil faktisk arbejde mere - men lige så mange kvinder vil arbejde mindre.

Allermest tydeligt er det, når vi ser på familieindkomsten. I indkomstintervallet 700-899.999, hvor hovedparten af den øvre middelklasse befinder sig, vil ikke mindre end 16 pct. af mændene arbejde mere, hvis skatten sænkes. Kun 3 pct. vil arbejde mindre. Til gengæld vil en skattelettelse udløse en veritabel flugt fra arbejdet blandt kvinderne i samme gruppe: 23 pct. vil arbejde mindre, kun 7 pct. vil arbejde mere. Nettoeffekten på arbejdsudbuddet er neutralt, men der kan forventes en ganske betydelig omkalfatring inden for familien.

Det tyder samtidig på, at skatteincitamenter ikke er ganske uden betydning for arbejdsudbuddet: De høje marginalsatser giver familierne et incitament til at fordele erhvervsarbejdet forholdsvis lige mellem kønnene. Hvis disse incitamenter ændres, vil vi få en substitutionseffekt for mændene, men en tilsvarende indkomsteffekt blandt kvinderne. Nettoeffekten på arbejdsudbuddet er nul, men mændene vil arbejde mere, kvinderne tilsvarende mindre.

Tabel 9. Ændring i arbejdsudbud som følge af skattelettelse. 2006. Pct.

	Ændr. i arbejdsudbud i tilfælde af skattelettelse				Tage overarbejde eller bijobs	(N)
	Arbejde mindre	Uændret	Arbejde mere	Netto		
egenindkomst						
under 100.000	5	90	5	0	55	20
100-199.999	10	79	11	+1	50	52
200-299.999	8	85	7	-1	38	132
300-399.999	8	81	11	+3	44	133
400-499.999	9	81	10	+1	41	59
500.000+	7	86	7	0	34	67
familieindk. (gifte/samlev.)						
< 500.000	8	84	8	0	45	95
500-599.999	9	85	6	-3	34	80
600-699.999	6	88	6	0	36	81
700-899.999	12	76	12	0	35	102
900.000 +	9	85	6	-3	24	46
Mænd						
0-199.999	20	35	15	-5	75	20
200-299.999	7	86	7	0	47	55
300-399.999	3	84	13	+10	51	74
400.000 +	8	81	11	+3	42	90
Kvinder						
0-199.999	4	88	8	+4	42	52
200-299.999	8	86	6	-2	31	77
300-399.999	15	76	9	-6	34	59
400.000+	8	89	3	-5	25	36
Mænd u.500.000	15	76	9	-6	57	46
500-599.999	6	66	6	0	35	34
600-699.999	2	92	6	+4	47	49
700-899.999	3	81	16	+13	43	58
900.000+	10	80	10	0	31	29
Kvinder u.500.000	2	90	8	+6	35	49
500-599.999	11	83	6	-5	33	46
600-699.999	13	81	6	-7	19	32
700-899.999	23	70	7	-16	25	44
900.000+	6	94	0	-6	11	17

3.3. Sammenhæng mellem ekstraarbejde og skat

Til slut er de svarpersoner, der havde mulighed for overarbejde eller bijobs også spurgt om., hvorvidt de var interesseret i at tage mere overarbejde eller mere bijob, hvis skatten blev sænket. Denne beregning sigter således udelukkende mod substitutionseffekten og medregner ikke indkomsteffekten.

Som det fremgår af tabel 10, er der en vis effekt. 31 pct. af de svarpersoner, der har mulighed for at tage overarbejde, siger, at de vil tage mere overarbejde, såfremt skatten sænkes. Tilsvarende er der 18 pct. af de svarpersoner, der har mulighed for bijobs, der vil tage mere bijob, hvis skatten sænkes, jf. tabel 11.

Men rent logisk kan man også give et sådant svar, hvis man er villig til at tage overarbejde eller bijobs, *uden* at skatten sænkes. Det interessante er, hvor mange af dem, der *ikke* er interesserede i (mere) overarbejde og *ikke* er interesserede i (mere) bijob, der vil tage overarbejde eller bijob, hvis skatten sænkes. Som det fremgår af tabel 10 og 11, er disse procenter ikke ret høje. 10 pct. af dem, der ikke er interesserede i overarbejde, kan overtales, og 7 pct. af dem, der ikke er interesserede i bijobs, kan overtales. Samtidig er det i øvrigt omkring halvdelen af dem, der erklærer sig interesseret i (mere) overarbejde eller bijobs, der svarer, at de ikke er interesserede i mere, hvis skatten sænkes - uden at dette skal tolkes som udtryk for, at interessen ligefrem svækkes.

Men at svarene ikke skal ses som udtryk for, at interessen i overarbejde eller bijobs vil *påvirkes* nævneværdigt af skattelettelser, fremgår af tabel 12. Her er der spurgt om, hvorvidt folk vil arbejde mere eller mindre, opdelt efter om folk ønsker overarbejde eller bijobs. Det viser sig, at nettoeffekten af en skattelettelse er nul både hos dem, der hverken ønsker overarbejde eller bijob, og hos dem, der *enten* ønsker overarbejde eller bijob. Kun hos dem, der *både* ønsker overarbejde og bijob, er der en klar effekt: 25 pct. vil arbejde mere, kun 7 pct. vil arbejde mindre. Men denne gruppe udgør til gengæld kun 7 pct. af samtlige beskæftigede plus studerende.

Tabel 10. Interesse i at tage mere overarbejde, hvis skatten blev sænket. 2006. Pct.

interesse i (mere) overarbejde, hvis skatten sænkes?	interesse i overarbejde generelt			Alle
	i høj grad	i mindre grad	nej	
Ja	56	40	10	31
Nej	40	57	89	66
Ved ikke	6	3	1	3
I alt	100	100	100	100
(N)	84	85	135	311

Spm. (Hvis mulighed for overarbejde): *Ville du være interesseret i at tage (mere) overarbejde, hvis skatten blev sænket?*

Tabel 11. Interesse i at tage mere bijob, hvis skatten blev sænket. 2006. Pct.

interesse i (mere) bijob, hvis skatten sænkes?	interesse i bijob generelt			Alle
	ja	ved ikke	nej	
Ja	43	16	7	18
Nej	55	78	91	80
Ved ikke	2	6	2	2
I alt	100	100	100	100
(N)	107	32	247	386

Spm. (Hvis mulighed for overarbejde): *Ville du være interesseret i at tage (mere) overarbejde, hvis skatten blev sænket?*

Tabel 12. Ændring i arbejdsudbud, opdelt efter ønske om ekstraarbejde. Pct.

	Ændring i arbejdsudbud i tilfælde af skattelettelse				(N)
	Arbejde mindre	Uændret	Arbejde mere	Netto	
ikke int. i at arbejde ekstra	7	89	4	-3	355
int. i overarb. eller bijob	12	75	13	+1	205
int. i både overarb. og bijob	7	68	25	+18	44

4. Konklusion

Som nævnt tager økonomer som regel store forbehold over for, om, hvor meget og hvornår en sænkning af indkomstskatten vil påvirke arbejdsudbuddet - selv om flertallet af danske økonomer for øjeblikket uden tvivl anser nettoeffekten for at være positiv. På Christiansborg synes der ikke at herske uenighed om retningen af effekten, kun om størrelsen - og om omkostningerne ved at sænke indkomstskatten i form af større ulighed, færre penge til velfærd osv.

Resultaterne her anfægter ikke de *moralske* eller *normative* begrundelser for at hæve eller sænke skatterne. At det skal "kunne betale sig at arbejde", kan være et udmærket moralsk argument, lige så vel som et argument om, at det er uretfærdigt at aflevere mere end 50 pct. af sin indkomst i skat. Det er en rent politisk diskussion.

Men hvis politikerne forventer, at skattelettelse vil øge arbejdsudbuddet, så tyder resultaterne her på, at de gør regning uden vært, og at det faktisk er mindst lige så sandsynligt, at lavere skatter vil mindske arbejdsudbuddet. Ikke meget, men formentlig en anelse. Fordi folks forhåndsforventninger om hhv. at arbejde mere eller mindre i tilfælde af en skattelettelse går lige op, og fordi det er lettere at realisere forventningen om at arbejde mindre end forventningen om at arbejde mere, jf. erfaringen fra 2003-04. Undersøgelsen er ret præliminær og vil kunne raffineres betydeligt, men hovedtendensen synes ret entydig.

Resultaterne kan også tyde på, at indkomsteffekten - at folk vil arbejde mindre som følge af en skattelettelse - formentlig er styrket under højkonjunkturen, hvor penge ikke er så knapt et gode som tidligere, mens tid er et mere knapt gode end nogensinde. Hvilket jo kan forekomme ganske plausibelt.

Til gengæld tyder undersøgelsen - fsv. også ganske plausibelt - på, at en skattelettelse kan føre til en ændret arbejdsdeling i familien, først og fremmest i middelklassefamilier, så kvinderne arbejder lidt mindre, mændene lidt mere.

Det sidste kan dog afhænge af formen for skattelettelse. En sænkning af marginals-katten og i særdeleshed topskatten vil formentlig kunne forstærke tendensen, mens højere beskæftigelsesfradrag ikke umiddelbart kan forventes at trække i dén retning. Det er en ganske plausibel antagelse, at den høje marginals-kat har frembragt en mere ligelig arbejdsdeling mellem kønnene, end man ellers ville have haft, og at navnlig lavere topskat vil drive denne udvikling noget tilbage.

Den vigtigste konklusion er dog, at alle de omtalte effekter ifølge undersøgelsen her er temmelig svage. Det er også værd at bemærke, at en betydelig del af befolkningen overhovedet ikke har mulighed for at tjene en ekstra indkomst ved at arbejde ekstra - enten fordi ekstra arbejde ikke honoreres, eller fordi bijob ikke er tilladt. Begge dele gør sig navnlig gældende i den øvre del af indkomstskalaen.

Til slut skal det understreges, at nærværende surveyundersøgelse naturligvis langt fra rækker til et bevis. Den bygger på én metodisk tilgang, og antallet af svarpersoner er behersket. Flertallet af de økonomiske analyser bygger på en anden metodik. De har hver især deres

styrker og svagheder. De økonometriske undersøgelser er meget grundige og sofistikerede, og de bygger på et meget stort datasæt. Den ligefremme sociologiske metode her bygger til gengæld på folks direkte svar om, hvad de vil gøre. Hvilket man normalt må anse for en styrke, med mindre der er grund til systematisk at betvivle validiteten af folks svar.

Hensigten er ikke at polemisere mod økonometriske studier, hvoraf navnlig nogle af de seneste for Danmarks vedkommende giver anderledes resultater. Men i forhold til de økonometriske studier er undersøgelsen i det mindste med til at understrege den usikkerhed, som også nævnes i de fleste studier. Og undersøgelsen sætter i det mindste et spørgsmålstejn ved den udbredte Christiansborg-opfattelse af, at det kun kan gå én vej.

Hvis der er en positiv nettoeffekt, så må konklusionen være (1) at den er langsigtet snarere end kortsigtet. Man fristes faktisk til også at sige, at den (2) at den i givet fald ikke er resultat af aktørernes bevidst rationelle handlinger, da aktørerne som det er fremgået ikke er sig den bevidst. Den skal så at sige sætte sig igennem bag om ryggen på aktørerne. Dette kan ikke udelukkes, men er i givet fald et lille interessant paradoks i sig selv.

Men foreløbig er konklusionen altså, at hvis vi spørger folk selv, så forventer de stort set ikke at tilpasse adfærden, og tidligere undersøgelser tyder på, at de snarere overvurderer end undervurderer deres fremtidige arbejdsudbud på 1-2 års sigt. Det er lettere at tale om at arbejde mere end faktisk at gøre det. Så på dét grundlag kan det ikke konkluderes, at der vil være positive arbejdsudbudseffekter, måske snarere tværtimod.

Efterskrift aug.2007

Arbejdspapiret her er udarbejdet i oktober 2006 som grundlag for en artikel i Ugebrevet Mandag Morgen. Papiret afventer omarbejdning til en engelsksproget videnskabelig artikel, men det har gang på gang måttet udskydes pga. andre presserende arbejdsopgaver. Derfor er der ikke nærmere sammenligninger med andre undersøgelser fra ind- og udland, statistiske tests mv. i denne version. Papiret har imidlertid været en del efterspurgt fra nær og fjern, da det indeholder en del unik information. Derfor er det nu lagt ud på hjemmesiden i denne lidt mere populære form.

Bilagstabeller.

Bilagstabel 1. Mulighed for at tage overarbejde på arbejdspladsen og derved tjene lidt ekstra. Opdelt efter indkomst, 2006. pct.

	indkomst					
	0-99	100-199	200-299	300-399	400-499	500+
Ja	80	60	56	48	46	37
Nej. ingen særskilt aflønning	5	8	11	16	25	22
Nej. overarbejde afspadsres	10	9	12	13	14	8
Nej. ingen mulighed	5	19	18	22	12	33
ved ikke	0	4	3	1	3	0
I alt	100	100	100	100	100	100
(N)	20	52	132	133	59	67

spm. (1) *Har du mulighed for at tage overarbejde på din arbejdsplads og derved tjene lidt ekstra, eller er der ikke mulighed for at tjene ekstra ved overarbejde?*

(2) (Hvis mulighed): *Er du interesseret i at tage overarbejde for at tjene lidt ekstra?*

Bilagstabel 2. Mulighed for at tage bijob ved siden af hovedbeskæftigelsen. Beskæftigede og studerende, 2006.

	0-99	100-199	200-299	300-399	400-499	500+
Nej, det er slet ikke tilladt	10	9	7	13	19	19
Nej, jeg har ingen mulighed	10	27	24	20	22	27
Ja, men ikke interesseret	40	27	48	45	34	36
Ja, og måske interesseret	25	25	14	19	18	15
Ja, ved ikke om interesseret	10	6	5	3	2	2
Ved ikke om det er muligt	5	6	2	0	5	1
I alt	100	100	100	100	100	100
(n)	20	52	132	133	59	67

Spm. *Har du mulighed for at tage et bijob ved siden af din hovedbeskæftigelse? Hvis ja: Er du interesseret i bijob?*